

Martti Muukkonen

PATRIARKALISMI MUINAISESSA ORIENTISSA

Tarkastelen tässä kirjoituksessa teemaa, josta olemme Leena Kosken kanssa keskustelleet ja väitelleet kerran jos toisenkin: yhteiskunnallista sukupuolijakoa, naisten ja miesten yhteiskunnallista asemaa ja patriarkaatin historiallista painovoimaa. Patriarkalismi, patriarkaatti ja patriarkaalisuus ovat termejä, joihin väkisinkin törmää keskusteltaessa esimerkiksi uskonnosta ja sukupuolesta. Terminologisesti kyse on sananmukaisesti isänvaltaa korostavasta yhteiskuntajärjestyksestä. Kreikankielen sanoista *pateer* (isä) ja *arkhos* (ensimmäinen) muodostuva yhdyssana tarkoittaa sananmukaisesti miestä perheenpäänä ja kotitaloutensa johtajana. On muistettava, että kotitalous (Orientin kielissä *bet* ja kreikassa *oikos*, talo) oli varhaisissa järjestäytyneissä yhteiskunnissa ennen muuta taloudellinen yksikkö. Siten muinainen perheenpää on hyvinkin rinnastettavissa nyky-yrityksen toimitusjohtajaan, jonka tehtäviin kuuluu päätöksenteko yrityksen asioista. Kirjoitukseni tavoitteena on kuvata muinaisen Orientin patriarkaatin luonnetta ja kritisoida sitä, kuinka länsimaista naissukupuolen alistamisen historiaa usein perustellaan Raamatun oppien kautta Orientalta kulkeutuneena ja vahvistuneena alistusrakenteena.

Raamatussa patriarkaatti isävaltaisena yhteiskuntamuotona on itsestäänselvyys. Raamatun kertomukset Aabrahamista, Iisakista ja Jaakobista ovat keskeinen ja paljon siteerattu osa orientaalis-länsimaisista kulttuuriperintöä. Uskonnollisessa kielessä Jumalan patriarkaalista hallintavaltaa ei juurikaan aseteta kyseenalaiseksi – vaikka Suomessa puhutaankin Jumalan kuningaskunnan sijaan Jumalan valtakunnasta. Feministinen diskurssi on tuottanut toisenlaisen, kriittisen näkemyksen patriarkalismista ja on yleisesti tuominut patriarkalismin naista alistavana yhteiskuntamuotona. Tässä kriittisessä diskurssissa patriarkaattissa ei ole kyse vain isänvallasta vaan kokonaisesta järjestelmästä, joka rakenteellisesti syrjii naisia sukupuolen perusteella. Myös kristilliset kirkot ovat saaneet oman osansa patriarkalismin kritiikistä.

Vaikka feminismiin kritiikki on eittämättä pitkälti perusteltua, sen voi tulkita myös osittain väärin suunnatuksi. Raamatun edustaman patriarkalismin sijaan kritiikin tulisikin kenties kohdistua niihin kreikkalaisiin malleihin, joilla Raamattua on tulkittu. Vaikka sekä muinaisessa Orientissa että klassisessa Kreikassa näyttäisi vallinneen patriarkaallinen yhteiskuntamalli, niiden sisältö ja taustoilla olevat rakenteet poikkesivat merkittävästi toisistaan. Kulttuuripiirin sisällä oli ajallisia ja alueellisia eroja, mutta Orientin patriarkalismin antoi naiselle pääsääntöisesti enemmän taloudellisia ja juridisia oikeuksia kuin Kreikan patriarkalismin. Onko siis niin, että me projisoimme etnosentrisyydessämme nykytilanteen muinaisuuteen ja otamme itsestäänselvytenä sen, että nykyisessä Lähi-idässä harjoitettu naisten syrjintä kuvaa myös Raamatun ajan Orientin patriarkalismaa?

Patriarkalismista yhteiskuntamuotona puhuttaessa on hyvä muistaa, että se on ja on ollut ylivoimaisesti yleisin ihmisyyshöjen organisoitumismuoto niin pitkältä ajalta kuin meillä ylipäättään on tietoja ihmisten elintavoista. Yhteiskuntaideologiana patriarkalismin on verrannollinen esimerkiksi monarkismiin tai säätyperijaiseen parlamentarismiin – jotka puolestaan nekin ovat ihmiskunnan historiassa huomattavasti yleisempiä kuin nykyiset demokratiamallit. On vaikea kuvitella, että mikään ihmisyyshö kestäisi loputtomiin sitä, että jotain sen ryhmää jatkuvasti sorrettaan. Tämä herättääkin kysymyksen siitä, millaisiin elämisen ongelmiin patriarkalismin on ollut toimiva ratkaisu.

Patriarkaliskin juuria on syytä etsiä tilanteista, joissa ihmisyyhteisön selviäminen ei ole ollut itsestäänselvyys. Ravinnon puute, suurpedot ja vihollisryhmät olivat primitiivisten yhteisöjen ainaisena uhkana, ja yhteisön tuli tehdä kaikkensa torjuakseen nämä uhat. Patriarkaliskin perusidean voi tulkita nousevan näiden uhkien ratkaisemisesta, ja pääosassa olivat yhteisö ja sen tarpeet, ei yksilö.

Tässä kirjoituksessa tarkastelen patriarkaalista järjestelmää pääosin Marcel Maussin (2002), Karl Polanyin (2009) ja Marshall Sahlinsin (1972) esittämänä resiprokia- eli lahjanvaihtosuhteena. Tällaiset suhteet voivat olla joko yhteisöjen välisiä, yksilöiden välisiä tai yhteisön ja yksilön välisiä. Ne voivat olla tasa-arvoisia tai eriarvoisia. Ne voivat olla materiaalisia tai immateriaalisia. Olennaista on, että toinen osapuoli antaa jotain ja toinen antaa vastalahjan ja kumpikin osapuoli kokee lahjanvaihdon myötä syntyneen itseään velvoittavan suhteen.

METSÄSTÄJÄ-KERÄILIJÄYHTEISÖT

Patriarkaliskin synnystä on esitetty arveluja jos toisiakin. Esimerkiksi marxilainen tutkimus helli pitkään ajatusta jonkinlaisesta primitiivisestä kommunismista. Samaa on korostanut polanyiiläinen antropologia puhuessaan primitiivisten yhteisöjen redistribuutiosta. 1960-luvun arkeologisia löytöjä turkkilaisesta Catal Höyukin muinaiskaupungista puolestaan tulkittiin siten, että alun perin yhteisöt olisivat olleet maanalaisten hedelmällisyyden jumalten palvonnan myötä matriarkaalisia ja muutos patriarkaliskiin olisi seurannut paimentolaisten taivaallisten jumalten palvonnan myötä. Tässä en kuitenkaan puutu näihin tulkintoihin sen tarkemmin.

Kun ajattelemme pieniä metsästäjä-keräilijäpopulaatioita, voimme tulkita niillä olleen periaatteessa neljä perustehtävää: ihmisten ruokkiminen, sisäisen kiinteyden säilyttäminen, turvallisuuden varmistaminen ulkoisia uhkia vastaan ja yhteisön jatkuvuus lisääntymisen avulla. Heprean termi *sedek*, joka on usein käännetty oikeudenmukaisuudeksi, kuvaa tätä problematiikkaa. Oikeudenmukaista (=vanhurskasta) on se, mikä edesauttaa yhteisön selviämismahdollisuuksia ja sen kiin-

teyttä. Termin vastakohta (=synti) puolestaan rikkoo tätä kiinteyttä ja siten vaarantaa koko yhteisön olemassaolon.

Metsästäjä-keräilijäyhteisöissä ravinnon hankkiminen – ja erityisesti sen prosessointi ja varastointi – oli usein kollektiivinen projekti. Ylipäättään näissä yhteisöissä näyttäisi vallinneen yhtäältä työnjako ja toisaalta tulosten tasa-arvo. Miehet hoitivat pääosin metsästyksen ja naiset kasvien keruun, vaikka koko heimo saattoi projektiluontoisesti osallistua johonkin tehtävään. Muinaislöydösten luotutkimusten perusteella näyttää kuitenkin siltä, että ravinto jaettiin tasapuolisesti kaikkien kanssa (toisin kuin esimerkiksi klassisessa Ateenassa, jossa naiset olivat pääsääntöisesti huomattavasti vähemmän ravittuja kuin miehet). Patriarkan tai heimopäällikön rooli tässä vaiheessa oli redistribuution organisoinnissa: saalis ja sato tuotiin yhteen keskusvarastoon, joista ne jaettiin ryhmän jäsenille sovittujen kriteerien mukaan.

Ilmeisesti sodankäynti ja metsästys olivat kriittisiä sukupuolijakoon vaikuttavia tekijöitä. Niissä oleellista oli soturien ja/tai metsästäjien kuolleisuus – ja tässä tärkeiksi nousevat sukupuolierot. Periaatteessa pienellä populaatiolla oli varaa menettää jopa yli puolet miehistään ja silti se oli kykenevä uudistumaan. Jos se taas menetti puolet naisistaan, sen uusiutumismahdollisuudet olivat paljon pienemmät. Yksi mies kun saattoi saada jälkeläisiä usean naisen kanssa yhtä aikaa mutta nainen vain yhden miehen kanssa kerrallaan. Naisten arvo populaation kannalta oli paljon suurempi kuin ”korvattavissa olevien” miesten, mikä rajasi vaaralliset tehtävät miesten huoliksi.

Nyt voidaan kysyä, miksi miehet suostuivat olemaan ”korvattavia.” Vastauksen tähän antaa ajatus perheestä tai heimosta resiprookkisena suhteena. Suhteen elementteinä olivat yhtäältä johtajuus, suojeleminen ja ruokkiminen ja toisaalta vastapalveluksena kuuliaisuus. Tässä suhteessa tilanne oli ilmeisesti sama kuin aina historian aikana kun yhteiskunnan vakaat järjestelmät ovat sortuneet: suojelemaan kykenevistä nousee feodaalieroja ja suojelemaan tarpeessa olevat maksavat tästä ainoalla, mitä heillä on annettavanaan: ehdottomalla kuuliaisuudella feodaaliherraansa kohtaan. Viimeksi tämä prosessi nähtiin Neuvostoliiton sortumisen yhteydessä kun oligarkit nousivat valtaan. Tässä yhteydessä on tosin muistettava, että suojeleminen oli samanlaista kuin esi-

merkiksi mafian kohdalla: omista pidettiin huolta tuon lojaalisuuden varmistamiseksi mutta muita käytettiin sääliä hyväksi.

Jostain syystä, jota emme tiedä – se on toistaiseksi akateemisen mielikuvituksen varassa – metsästäjä-keräilijät muuntuivat maanviljelijöiksi ja paimentolaisiksi. Esimerkiksi Raamatun tarinaa Kainista ja Aabelista voi lukea metaforana tästä muutoksesta. Tässä vaiheessa miesten rooli ravinnon hankkijoina alkoi edelleen korostua. Maanviljely tuonaikaisin keinoin vaati kanavien kaivamista ja maan muokkausta. Vaikka nämä toimet luontuvat naisiltakin, kuten hyvin tiedämme, lihasvoima lienee ollut se, joka ratkaisi työnjaon. Miehen tehtäväksi vakiintui perheen ruokkiminen.

Paimentamistyö sinänsä ei ollut fyysisesti raskasta. Miesten rooli korostui siinä, että laumaa piti suojella saalistajilta ja rosvoilta. Suojelu onkin patriarkaalisen järjestelmän toinen peruspiirre. Kaksoisvirtainmaan kirjallisuudessa esiintyy patriarkan velvollisuuksina sanapari ”ruokkia ja vaatetta.” Käsittelen seuraavassa näitä kahta patriarkaalista velvoitetta.

RUOKKIMINEN

Käsitellessään muinaisten kulttuurien maanviljelysoloja ja niiden suhdetta yhteiskuntajärjestyksiin Max Weber (1976, 84) huomasi periaatteellisen eron. Jokilaaksokulttuureissa käytettiin ruoan tuotannossa kanavakastelua, joka edellytti joukkovoimaa: kanavaa ei kaivettu yksin tai edes yhden perheen voimin. Ruoan hankinta ei ollut mahdollista ilman yhteisön yhteisiä tavoitteenasetteluja. Tämän seurauksena eräs muinaisen Orientin yhteisöllisyyden piirteistä oli, että jokainen ihminen oli ensisijaisesti yhteisönsä jäsen ja vasta toissijaisesti yksilö. Ihminen ei voinut kuvitella elävänsä irrallaan yhteisöstä. Yhteisö oli perhe, ja yhteiskunnan (todellisena tai kuvitteellisena) juurimetafora-
na olivat suku ja sukulaisuussuhteet.

Vanhan Orientin yhteiskunnissa perheenpään johtaman kotitalouden juurimetafora ulotettiin läpi koko yhteiskunnan. Siten temppeli oli jumaluuden kotitalous samalla tavalla kuin palatsi oli kuninkaan

kotitalous. Viime kädessä koko kaupunki oli osa sen suojelusjumalan kotitaloutta. Suojelusjumala (tai -jumalatar) miellettiin vanhemaksi, jonka velvollisuutena oli huolehtia perheestään maallisen isän tavoin. Muutenkin auktoriteettiasemassa olevasta käytettiin yleisesti isämetaforaa: opettaja oli oppilaan isä, mestari kisällin ja isäntä orjan.

Taloudellinen keskinäisriippuvuus näkyi myös muissa muinaisen Lähi-idän juurimetaforissa. Babylonialaisen luomiskertomuksen *Enuma elishin* mukaan sekä miehet että naiset luotiin jumalten orjiksi. Periaatteessa jokainen ihminen kuninkaasta alkaen oli jumalten orja tai palvelija. Myös Raamatussa jopa Messias oli *eved* (*JHVH*) – sananmukaisesti Jumalan orja (vaikka ilmaus yleensä käännetäänkin Jumalan palvelijaksi). Muodollinen orjuus ei kuitenkaan ollut este merkittävän vallan käytölle: Israelin ensimmäiset kuninkaat asettanut profetta Samuel oli asemaltaan temppeleorja. Tämän seurauksena raja vapaan ja orjan välillä ei Orientissa ollut koskaan niin jyrkkä kuin Kreikassa, vaan kyse oli pikemminkin jonkun käskyvallan alla olemisesta. Näin ihmisistä tuntui luonnolliselta järjestykseltä se, että on johtajia ja johdettavia: se oli jumalten tahto.

Tämä ajatus näkyi myös kotitalouden tasolla. Perheenpää oli johtaja, jolla oli lähes täydellinen valta taloutensa jäseniin, mutta hän oli toimistaan vastuussa suvun tai heimon suojelusjumalalle ja toimi tämän käskyläisenä. Mikäli hän ei täyttänyt velvoitteitaan perhettään/heimoaan/kaupunkiaan kohtaan, kuka tahansa saattoi rukoilla omaa suojelusjumalaansa ja tämä toimitti valituksen jumalten kanavia pitkin kaupungin pääjumaluudelle, joka rankaisi laiminlyöjää samalla tavoin kuin kuningas rankaisee tottelematonta virkamiestään. Jumalten viha oli asia, jota erityisesti Kaksoisvirtainmaan ihmiset pelkäsivät yli kaiken. Hyvä tulkintaesimerkki tästä on Raamatun Jobin kirjassa oleva kertomus siitä, kuinka Jobin julistettua tuomiota Assyrian pääkaupungille Ninivelle koko kaupunki kuninkaasta alhaisimpaan orjaan pukeutui säkkiin ja teki parannusta. Historiallinen kokemus oli opettanut, että jumalten suuttuessa koko kaupunki saattaa lakata olemasta joko maanjäristyksen (alue on mannerlaattojen reuna-alueita ja siten geologisesti erittäin epävakaita) tai vihollisen valloituksen vuoksi. Siksi perheenpään ensisijainen tehtävä olikin taata perheen

suojelusjumalan suosio täyttämällä tämän puolesta ruokkimisen ja vaatettamisen isällistä tehtävää.

Patriarkaaliseen järjestelmään on kuulunut usein – joskaan ei välttämättä – puolisoiden melko suuri ikäero. Sosiaalipoliittisesti tässä on ollut kyse siitä, että vanhempi mies on kyennyt elättämään nuoren vaimonsa ja vuosien kuluttua nuorempi vaimo on voinut toimia vanhenevan miehensä omaishoitajana. Tämän kuoltua lapset ovat sitten huolehtineet leskiäidistä. Valtarakenteen kannalta näiden leskiäitien rooli on ollut merkittävä. Heille osoitettu kunnioitus näkyy monissa muinaisissa perhearkistoissa, joiden kirjanpitoliedoissa näkyy, kuinka isoäidille saatettiin antaa kaksi kertaa suuremmat kuukausiannokset kuin muille aikuisille. Voisi sanoa, että tällainen matriarkka oli usein poikansa kautta talouden todellinen valtias. Suomalaisilla maataloillaakaan ilmiö ei ole historiallisesti vieras.

Muinaiselle Lähi-idälle tyypillinen piirre oli, että nainen saattoi olla myös perheenpää. Lähinnä tämä tuli kyseeseen leskien ja eräiden papittarien kohdalla. Kaksoisvirtainmaassa jälkimmäiset olivatkin melko merkittävä taloudellinen vaikuttajaryhmä. Ylipäätään naisilla oli näissä jokilaaksokulttuureissa huomattavasti suurempi taloudellinen ja juridinen tasa-arvo kuin eurooppalaisilla sisarillaan.

Myös muinainen Kreikka oli pohjimmiltaan maatalousvaltio, mutta se sijaitsi paljon pohjoisempana ja alueen sademäärät mahdollistivat peltojen kastelun sateen avulla. Seurauksena oli, että yksi perhe pystyi viljelemään sen, mitä se tarvitsi elämiseen. Tämä korosti perheen asemaa suhteessa laajempiin ihmisyhteisöihin, ja *oikos* oli periaatteessa autonominen yksikkö.

Vaikka Aristoteleen mukaan ihminen oli *zoon politikon* (yhteisöllinen tai kaupungeissa asuva eläin), kreikkalaisille laajempi yhteiskunta ei ollut suku vaan perheenpäiden liittoutuma, *polis*. Sen sotilaallista luonnetta kuvaa, että myös Xenofonin *Anabasis*-teoksessaan mainitsema 10 000 soturin joukko oli tällainen *polis*. Tämä teki myös ihmis-suhteista – ja erityisesti sukupuolten välisistä suhteista – erilaisia. Siinä missä Orientin perheenpää koki olevansa jumaluutensa orja, kreikkalainen vapaa mies ei voinut kuvitellakaan näin. Kreikassa perheenpää oli *kyrios*, herra, joka hallitsi omaa *oikostaan* eikä kumartanut ketään.

Jumalat olivat kreikkalaiselle perheenpäälle enemmän veljiä tai kump-paneita kuin herroja.

Myös naisen asema poikkesi Orientin naisen asemasta erityisesti Ateenassa, mistä suurin osa muinaista kirjallista aineistoa on peräisin. Kun Lähi-idän nainen sai itse hallita omaisuuttaan ja edustaa itseään oikeudessa, hänen ateenalainen sisarensa ei saanut edes pitää hallussaan enempää rahaa kuin mitä tarvittiin viikon ruokaostoksiin. Kreikkassa nainen oli selkeästi miehen omaisuutta. Ainoan muodollisen rajoitteen naisen kohtelulle asetti pelko siitä, mitä tämän isä ja veljet saattaisivat tehdä kaltoinkohdellun vaimon puolisolle.

VAATETTAMINEN

Symbolisesti tulkittuna vaatettaminen patriarkan tehtävänä tarkoittaa suojelua. Tarkastelemassani kontekstissa vaatettaminen on ollut sekä konkreettista suojelua Orientin hyytävän kylmiä öitä vastaan että laajempaa vastuunottamista hallintavaltaan uskotun ihmisen hyvinvoinnista. Tästä syystä monissa kulttuureissa esimerkiksi häämenoihin liittyy erilaisia riisuuntumis- ja pukeutumismenoja. Tällainen pukeutumisen suojeluaspekti korostui esimerkiksi Assyriassa siinä, että huntuja pidettiin suojelunalaisuuden merkinä (prostituoidut ja orjattaret eivät pääsääntöisesti saaneet hunnuttautua). Vaatteiden riistäminen – joko miehiltä tai naisilta – puolestaan oli exkommunikoinnin merkki; sukua vastaan rikkonut ajettiin kirjaimellisesti alastomana pois.

Kaikissa Orientin ja Välimeren alueen muinaiskulttuureissa – ehkä mytologista amatsonikulttuuria lukuunottamatta – patriarkaalisien vallan lähtökohtana on tämä suojelutehtävä. Valta delegoitiin yksilölle, joka kykeni suojelemaan perhettä, kaupunkia tai kansaa. Tämä delegointi saattoi olla tehtäväkohtaista, kuten Sumerissa ennen kuninkuutta tai tasavaltalaisajan Roomassa. Se saattoi olla myös pysyvää, esimerkiksi ”kuninkuuden laskeuduttua maan päälle”, kuten sumerilaiset lähteet asian ilmoittavat.

Puolustautuminen petoja sekä vihollisia vastaan oli melko luontevasti miesten tehtävä. Aseteknologia edellytti vielä voimankäyttöä,

ja tässä miesten suurempi lihasmassa oli sellainen taktinen etu, jota millään yhteisöllä ei ollut varaa olla hyödyntämättä. Lisäksi naisten raskaus ja imetys tekivät heidät haavoittuviksi pitkiksi ajoiksi, ja tämä oli yhteisölle liian suuri riski otettavaksi. Tämä jako näkyy myös monissa Amerikan intiaaniheimojen kuvauksissa, joissa heimon liikkuesa naiset kuljettavat taakat ja miehet ratsastavat kulkueen ympärillä. Hyökkäyksen sattuessa aseiden oli oltava valmiina ja puolustajien levänneitä. Näin tulkiten kyse on ollut koko yhteisön selviämismahdollisuuksien maksimoinnista.

Edellä kuvattu aseellisen suojelun ja vallan liitto on patriarkalismin yksi keskeinen piirre. Resiprokiatutkijat ovat korostaneet, että teoreettisesti tässä on ollut kyse hyödykkeiden vaihdosta; johtaja – oli hän perheenpää, sheikki tai kuningas – on tarjonnut suojelusta ja johtajuutta ja alaiset tai perheenjäsenet ovat palkinneet sen kuuliaisuudella. Tästä peruseriaatteesta on useita variaatioita, mutta peruseriaate on ollut, että sillä, jolla on voima, on myös valta ja vastuu.

On kiinnostavaa havainnoida kulttuureita, joissa poikettiin tästä voiman ja vallan peruseriaatteesta. Selkein esimerkki on muinainen Egypti, jossa naisen asema oli (muodollisesti) niin tasa-arvoinen miesten kanssa, ettei samaa saavutettu ennen kuin 1900-luvun Euroopassa. Tämän sukupuolten tasa-arvon voi selittää pitkälti Egyptin eristyneellä ja suojatulla asemalla: siellä suojelulla ei ollut niin suurta merkitystä kuin esimerkiksi Kaksoisvirtainmaassa, jossa kaupunkien väliset sodat olivat pääsääntö.

Suojelun sotilaallinen aspekti ei kuitenkaan täysin selitä sukupuolten eriarvoisuutta. Esimerkiksi klassinen Sparta tarjoaa edellisen pohdinnan kanssa täysin vastakkaisen tasa-arvomallin. On sanottu, että ”Spartalla ei ollut armeijaa vaan Sparta oli armeija”, joka miehitti ja alisteli itseään huomattavasti suurempaa heloottiväestöä. Spartalaisten suhteellisen pieni osuus populaatiosta edellytti, että yhteisö delegoi merkittävän osan toiminnistaan myös naisille. Naisten panos armeijalle oli niin huomattava, että se toi heille myös merkittäviä juridisia ja taloudellisia oikeuksia. Naiset omistivat kolmanneksen Spartan viljelyspinta-alasta samaan aikaan kun ateenalainen nainen sai pitää hallussaan vain viikon ruokaostoksiin riittävää summaa.

Ylipäätään voisi todeta, että muinaisissa järjestäytyneissä yhteiskunnissa valtapoliittisessa tasapainossa sota ja puolustus johtivat kolmenlaisiin sukupuolten välisiin valtaratkaisuihin. Egyptissä sota oli pitkään ollut kaukainen asia, ja siksi siellä vallitsi melko vahva sukupuolten tasa-arvoperiaate. Missä puolestaan sota oli akuutti uhka, siellä valta oli puolustuksen kannalta kriittisillä ihmisryhmillä. Spartassa naisten panosta tarvittiin, ja siten heillä oli myös laajat oikeudet. Ateenassa laivasto tarvitsi paljon soutajia, ja siksi myös alempien sosiaaliluokkien miehille oli annettava poliittisia oikeuksia, mutta naiset eivät olleet ateenalaisille sotilaallisesti kriittinen resurssi ja siten heidät pidettiin syrjässä myös muuten. Orientissa pääsääntöisesti kuningas rekrytoi ja varusti armeijan, eikä vapaille kansalaisille ollut tarvetta antaa samanlaisia poliittisia oikeuksia kuin Kreikassa. Lisäksi on huomattava, että kaikkialla missä vakaat poliittiset olot luhistuivat, seurauksena oli aina jonkinasteisen feodalismien nousu – joku kykeni tarjoamaan suojelusta ja kokosi suojiinsa (ja näin myös valtansa alle) ne, jotka sitä tarvitsivat. Tässä pelissä naiset, syystä tai toisesta, harvoin kykenivät suojelemaan itseään tai muita.

POHDISKELUA: MUINAISESTA ORIENTISTA 2000-LUVULLE

Patriarkalismi on pohjimmiltaan yhteiskuntanäkemyks, joka korostaa johtajan velvollisuutta ruokkia ja vaatetta. Se on resiprookkinen suhde, jossa suojelun ja huolenpidon vastapainoksi vaaditaan ja saadaan kuuliaisuutta ja kunnioitusta – siis valtaa. Tämä yhteiskuntamalli on osa myös länsieurooppalaista historiallista perintöä ja vaikuttaa edelleen tapaan ajatella. Erityispiirteinä esimerkiksi suomalaisten historiassa on tosin ollut spartalaistyyppinen vahva riippuvuus naisten työpanoksesta sekä työelämässä että maanpuolustuksessa. Pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli on myös korostanut orientaalisen ajattelun mukaisesti kollektiivista huolehtimisvastuuta yhteiskunnan heikoimmista jäsenistä. Lisäksi nykyinen pitkä rauhankausi on vähentänyt maanpuolustuksen merkitystä yhteiskunnan organisoitumisessa.

Nämä tekijät osaltaan ovat mahdollistaneet matkaa kohti sukupuolten tasa-arvoa – ja ovat kenties myös osoitus siitä, että matkanteossa on edistytty.

Maali on kuitenkin vielä kaukana, ja patriarkaattia voi joissakin sen ehdottomuuksissa pitää epäreiluna periaatteena kaikille sukupuolille. Pyrkiessämme kehittämään uudenlaista tasa-arvoista yhteiskuntaa onkin muistettava ainakin kaksi tai kolme asiaa. Ensiksikin se, että kaikilla aatteilla – myös feminismillä – on dysfunktionsa. Miten varmistetaan, ettei tiukka tasa-arvoajattelu kaadu näihin dysfunktioihin samalla tavalla kuin esimerkiksi kommunismi luhistui omiinsa? Toiseksi: mitä todennäköisimmin nykyinen rauhanaika ei ole ikuisesti kestävä. Pisin rauhankausi, jonka Eurooppa on tähän mennessä kokenut, on edelleen 300 vuoden *pax romana*. Miten varmistetaan maanpuolustuksen tarpeet tasa-arvoajattelun mukaisesti? Miten varmistetaan, että kansalla on tarpeeksi äitejä uusintamaan väestöä? Käykö niin, että kriisitilanteessa palataan takaisin ikivanhaan malliin – ja toimisiko se malli enää moderneissa sodissa, joissa kolme neljäsosaa uhreista on siviilejä? Tässä pohdiskelussa on myös muistettava, että vielä I maailmansodassa 70 prosenttia uhreista oli sotilaita ja muut siviilejä, kun jo Vietnamin sodassa suhdeluku oli päinvastainen; modernissa sodankäynnissä eivät enää päde muinaiset suojeluperiaatteet.

Kolmanneksi: Miten ratkaistaan yhteiskunnassa olevat (ja esimerkiksi tilastojen osoittamat) miesten ongelmat? Miten tasoittaa yhteiskunnallista rahapeliä, jossa naisen euro palkoissa on 80 senttiä ja miehen euro terveydenhuollon resursoinnissa 60 senttiä? Miten ratkaistaan avioerojen huoltajuuskysymykset, jotka edelleen eriarvoistavat isyyttä suhteessa äitiyteen? Miten suhtaudutaan miesten kuolleisuutensa varhaisuuteen naisten vastaavaan verrattuna? Miten taataan yhdenvertaisuus oikeuskäytännöissä, joissa miehet saavat ankarampia rangaistuksia samoista rikoksista kuin naiset?

Kun resiprookkinen velvollisuuksien ja oikeuksien tasapaino on muuttunut, moni miehistä on alkanut kyseenalaistaa myös patriarkatin heille langettamat klassiset velvollisuudet. Miksi kantaa vastuuta kun sen vastapainoksi ei saa sananvaltaa tai tasa-arvoista asioiden käsittelyä? Suuri kysymys jatkossa lieneekin se, että tasa-arvoajattelu

seisoo tai kaatuu sen varassa, miten kaikkien sukupuolten oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino saadaan ratkaistua. Tässä tehtävässä sukupuolten välisen sodan lietsominen retoriseen tyyliin ”tul-ta munille” (kuten vuoden 2009 alussa alkanut feministinen Ylen Radio 1:n ohjelmasarja otsikoi itsensä) ei ehkä edistä tätä tavoitetta. Pikemminkin tulisi muistaa Raamattuun kirjattu Paavalin ohje: ”Toinen toisenne kunnioittamisessa kilpaillkaa keskenänne.”

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Mauss Marcel (2002) *Lahja*. 2. painos. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Polanyi, Karl (2009) *Suuri murros: Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. Vastapaino, Tampere.
- Sahlins Marshall (1972): *On the Sociology of Primitive Exchange*. In Marshall Sahlins: *Stone Age Economics*. Gruyter. New York, 185–276.
- Weber, Max (1976) *The Agrarian Sociology of Ancient Civilizations*. NLB, London.

Muut lähteet

- YLE: *Tul-ta munille! Suoraa puhetta feminismin takapajulasta*. 19.12.2008. http://yle.fi/vintti/yle.fi/blogit.yleradio1.yle.fi/tultamunille/tul-ta_munille_suoraa_puhetta_feminismin_takapajulasta.html (Luettu 11.1.2014).

MUTTA MIKÄ ON TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN KYSYMYS?

Leena Kosken juhlakirja

TOIMITTANEET

PÄIVI HARINEN, MARI KÄYHKÖ JA ANNI RANNIKKO

Mutta mikä on tutkimuksen teoreettinen kysymys?
Leena Kosken juhlaKirja

© Kirjoittajat

University Press of Eastern Finland
www.kustannushai.fi/upef/

Kannen suunnittelu: Toimittajat

Kuvat:

Ville Pöysä: kansikuva, takakansikuva, 102–103, 188–189, 236–237.

Gatag: 297

Valtteri Majavakoski: 12–13, 281

ISBN 978-952-5934-49-6

Juvenes Print, Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere 2014